

การวิเคราะห์บทบาทของไฟเพื่อการพิสูจน์จากวรรณกรรมและงานนาฏศิลป์

ANALYSIS OF THE ROLE OF FIRE FOR THE PROOF FROM LITERATURE AND DANCING ART WORK

ดวงพร มีทรัพย์ / TUANGPORN MEESUP

สาขาวิชาศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE DEGREE OF DOCTOR FINE AND APPLIED ARTS, CHULALONGKORN UNIVERSITY

พัชรินทร์ สันติอัครวรรณ / PHATCHARIN SUNTIATCHAWAN, Ph.D.

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

LECTURER, FACULTY OF FINE AND APPLIED ARTS, CHULALONGKORN UNIVERSITY

Received: March 3, 2019

Revised: May 13, 2019

Accepted: May 24, 2019

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากความสัมพันธ์ระหว่างไฟ กับมนุษย์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ 1.เพื่อหาแนวทางในการสร้างรูปแบบการแสดงผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ภายใต้หัวข้อ การตีความการแสดงเรื่องไฟกับมนุษย์ในวรรณกรรมไทย และ 2.เพื่อนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการแสดงผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ภายใต้หัวข้อ การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากความสัมพันธ์ระหว่างไฟกับมนุษย์ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงสร้างสรรค์และการวิจัยเชิงคุณภาพดังนี้ 1.เก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร 2.เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ 3.เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามแบบมีส่วนร่วม 4.สื่อสารสนเทศ 5.เกณฑ์มาตรฐานศิลปิน และ 6.ประสบการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ไฟที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ในวรรณกรรม ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงการแฝงความหมาย รวมไปถึงใช้ไฟเพื่อเป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ไว้ในวรรณกรรม เช่น การใช้ไฟเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความจงรักภักดี เพื่อเป็นตัวแทนของความบริสุทธิ์ เพื่อการเสียสละ เพื่อกลอุบาย และเพื่อการชุบชีวิต เป็นต้น ผู้วิจัยค้นพบแนวทางการสร้างรูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานโดยเลือกนำเอาไฟที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แห่งการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ ในด้านวรรณกรรมเป็นตัวตั้งต้น ดำเนินการศึกษาจากวรรณกรรมที่มีสาระสำคัญของการใช้ไฟในการพิสูจน์ต่าง ๆ เพื่อสื่อถึงการนำความร้อนของไฟมาใช้เป็นบททดสอบความบริสุทธิ์ จนได้รูปแบบการแสดงที่น่าสนใจเพื่อนำไปสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ต่อไป

ในงานนาฏศิลป์ป้องกันที่ 1 ผู้วิจัยมุ่งเน้นการนำเอาลักษณะเด่นของไฟในด้านการใช้เพื่อพิสูจน์ ความบริสุทธิ์ จากวรรณกรรมมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน โดยนำเค้าโครงเรื่องจากการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง ขุนช้าง ขุนแผน ตอนนางสร้อยฟ้าศรีมาลาลุยไฟ ที่ต้องเข้าร่วมพิธีลุยไฟจากการให้ร้ายของผู้อื่น และกระบวนการในการเข้าพิธีลุยไฟ จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน พระรามเชิญนางสีดากลับ อโยธยาด้วยกัน กล่าวคือด้วยพลังแห่งความบริสุทธิ์ส่งผลให้ผู้พิสูจน์เดินผ่านกองไฟไปอย่างง่ายดาย จากการศึกษาวรรณกรรมเรื่องขุนช้าง ขุนแผน ตอนนางสร้อยฟ้าศรีมาลาลุยไฟ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของแนวคิด ที่ได้จากการศึกษามาสร้างสรรค์ตอนท้ายของการแสดง โดยกำหนดให้เมื่อเสร็จสิ้นพิธีแล้ว เหล่าคนที่ใส่ร้ายจึงถูกเถาถ่านของกองไฟนั้นเผาทำลายตนเอง นับเป็นการตีประเด็นสะท้อนสังคมที่สำคัญจากวรรณกรรมมาสร้างสรรค์เป็นผลงานนาฏศิลป์ที่แสดงให้เห็นว่าสังคมในปัจจุบันแม้มีผู้คิดร้าย สุดท้ายก็จะแพ้แก่คุณความดีและความถูกต้องในที่สุด

คำสำคัญ: การสร้างสรรค์นาฏศิลป์, ไฟกับมนุษย์, วรรณกรรมไทย

ABSTRACT

This research is a part of a thesis of Creation of Dancing Art titled “the Relation between Fire and Human”. The important objectives of the study were to find a guideline to produce a creative performance of dancing art under the acting interpretation of fire and human in Thai literature, and to utilize analytical results as a guideline to create a form of dance performance from the relationship between fire and human in Thai literature. This creative research was completed by the qualitative research methodology. The data was collected from documentaries, interviews, participative fieldwork, media, criteria of artist’s standard and researcher’s personal experience.

The results of research showed that fire was closely related to human being in the literature. The researcher noted the denotation of meaning as well as the usage of the fire as various symbols in the literature, for example; the use of the fire as a symbol of loyalty, a substitute of purity, a choice by drawing lots, a trick and revival, among others. The researcher produced a guideline to create a form of the work performance creation by choosing fire as a symbol of proof of purity. In Thai literature, fire was used as various proofs in order to communicate that the heat of fire was used as a test of purity and this idea has made such an interesting acting form that is taken for the creation of dancing art work performance further.

In the dancing art work of the 1st act, the researcher focused on highlighting the dominant feature of fire in the literature field as a proof of purity as the inspiration for the work performance creation. The researcher studied the framework from Khun Chang Khun Phaen in the episode of Soifa and Srimala in fire walk as they must participate in the fire walk ceremony because of the defamation, and the process of entering into the fire walk ceremony, from Ramakien in the episode that Rama invites Sita to go back to Ayodhya together, among others. With the power of purity, the proving person can walk through the bonfire easily. According to Khun Chang Khun Phaen in the episode of Soifa and Srimala in fire walk, the researcher noted the importance of point of view at the end of the acting and it is determined that various defamatory persons were therefore burnt and destroyed by ashes of the bonfire when the ceremony finished. The important issue of the society from the literature was reflected for producing a dancing art work performance showing that malicious persons will eventually lose to virtue and uprightness.

Keywords: Creation of Dancing Art, Fire and Human Being, Thai Literature

บทนำ

ในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ ภายใต้หัวข้อ การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากความสัมพันธ์ระหว่างไฟกับมนุษย์ เป็นการสร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวกับไฟที่ผูกพันกับมนุษย์ ทั้งทางรูปธรรม ได้แก่ การใช้ไฟให้ความอบอุ่น การหุงหาอาหาร การให้แสงสว่าง การใช้ไฟประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น และทางด้านนามธรรมคือการให้ความสำคัญหรือให้ความหมายกับไฟนั้น ๆ โดยผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาบริบทของไฟในวรรณกรรมไทย เพื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ในครั้งนี้

ในด้านงานนาฏศิลป์พบว่ามีภาวการณ์วรรณกรรมในตอนที่เกี่ยวข้องกับไฟมาจัดทำเป็น การแสดงด้วยเช่นกัน เช่น การแสดงชุดสีดาลุยไฟ ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามเชิญนางสีดากลับอโยธยาด้วยกัน การแสดงโขน ตอนนางลอย ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ตอนหนุมานขอขึ้นสูตรรูปศพ การแสดงชุดตราแบหลา ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องอิเหนา ตอน ตรสาแบหลา และการแสดงชุดบุษบาเสียงเทียน ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องอิเหนา ตอนบุษบาไหว้พระปฏิมา เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบการแสดงอีกมากที่มีการนำเอาความสำคัญของไฟจากวรรณกรรมมาจัดทำเป็น การแสดง โดยมีนัยยะสำคัญที่แฝงอยู่ในรูปธรรม ของไฟนั้น ๆ แตกต่างกันไป

จากการศึกษาบริบทของไฟที่ปรากฏในวรรณกรรม ผู้วิจัยได้ตีความเรื่องไฟที่สัมพันธ์กับมนุษย์ในวรรณกรรมได้ว่า นอกเหนือจากการใช้รูปธรรมของไฟให้ความร้อนเพื่อใช้ในต่าง ๆ แล้ว ผู้วิจัยพบว่าในวรรณกรรมที่ปรากฏตัวอย่างการใช้ไฟดังกล่าว นั้น มีเพียงนำเอาความร้อนของไฟมาใช้เป็นเครื่องมือประกอบการแสดงเท่านั้น แต่มีการแฝงความหมายโดยนัยไว้ด้วย เช่น การใช้ไฟเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความจงรักภักดี ใช้ไฟเพื่อเป็นตัวแทนของความบริสุทธิ์ การใช้ไฟเพื่อการเสียสละ ไฟแห่งกลอุบาย และไฟแห่งการชุบชีวิต เป็นต้น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ทำการค้นหาแนวทางการกำหนดรูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานโดยเลือกนำเอาไฟที่ใช้เป็นสัญลักษณ์แห่งการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ ในด้านวรรณกรรมเป็นตัวตั้งต้น ดำเนินการศึกษาจากวรรณกรรมที่มีสาระสำคัญของการใช้ไฟในการพิสูจน์ต่าง ๆ เพื่อสื่อถึงการนำสัญลักษณ์ความร้อนของไฟมาใช้เป็นบททดสอบความบริสุทธิ์ในแต่ละบริบท ซึ่ง

จะนำไปสู่การค้นพบรูปแบบในการออกแบบสร้างสรรค์การแสดงที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อไฟกับมนุษย์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์บทบาทของไฟเพื่อการพิสูจน์จากวรรณกรรมและงานนาฏศิลป์
2. เพื่อนำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาเป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบการแสดงผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ภายใต้หัวข้อ การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากความสัมพันธ์ระหว่างไฟกับมนุษย์

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดแผนและวิธีการดำเนินการวิจัย ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลที่ไม่สามารถวัด เป็นปริมาณได้ โดยวิธีการในการดำเนินการวิจัยสามารถจำแนกได้ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร ศึกษาจากหนังสือ ตำรา งานวิจัย เอกสารทางวิชาการ ตลอดจนสื่อสังคมออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง กับไฟในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อค้นหาแรงบันดาลใจ และแนวทางในการวิจัย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ และผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์แขนงอื่น ๆ โดยผู้วิจัยมุ่งเน้นไปในมุมมองสำคัญที่เกี่ยวกับไฟที่สัมพันธ์ กับชีวิตมนุษย์ในวรรณกรรมไทย ทั้งการสัมภาษณ์นักวิชาการ อาจารย์ ศิลปินทางด้านนาฏศิลป์ เป็นต้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการแสดงงานนาฏศิลป์ต่าง ๆ รวมถึงงานศิลปกรรมด้านอื่น ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวความคิดประกอบ การสร้างสรรค์ผลงาน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม โดยการเป็นส่วนหนึ่งของผลงานการแสดงทางนาฏศิลป์ต่าง ๆ ด้วย

4. สื่อสารสนเทศ ศึกษาจากสื่อสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับไฟที่สัมพันธ์กับมนุษย์ในวรรณกรรมไทย และผลงานทางศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

5. เกณฑ์มาตรฐานศิลปิน พิจารณาประเมินศิลปินต้นแบบที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยโดยใช้เกณฑ์มาตรฐานศิลปิน รวมไปถึงทำการสำรวจเกณฑ์มาตรฐานศิลปินที่ครอบคลุมผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัย

6. ประสบการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัยประสบการณ์

จากการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์ไทย และประสบการณ์จากการแสดงนาฏศิลป์ร่วมสมัย นำมาใช้ในการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ภายใต้หัวข้อ การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากความสัมพันธ์ระหว่างไฟกับมนุษย์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลที่ปรากฏความสัมพันธ์ของไฟกับมนุษย์ในวรรณกรรมไทย โดยได้นำความรู้ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาทำการตีความเรื่องไฟกับมนุษย์ในวรรณกรรมไทย โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการศึกษานี้มากำหนดเป็นรูปแบบการแสดง ปรากฏในการแสดงในช่วงไฟแห่งการพิสูจน์ ซึ่งเป็นตอนหนึ่งในองค์ของไฟแห่งรูปธรรม

ในการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์นี้ นอกจากผู้วิจัยจะได้รับแรงบันดาลใจจากไฟ ในความหมายแล้วนั้น สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นต่อการทำงานวิจัยเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานคือการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีจากศาสตร์แขนงต่าง ๆ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้น และเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผลงาน โดยผู้วิจัยได้นำเอาบางช่วง บางตอนของวรรณคดีที่สำคัญโดยมีเนื้อหาที่สัมพันธ์กับไฟในวรรณกรรมไทย มาประกอบการสร้างแนวความคิด ซึ่งเป็นกลุ่มตอนของวรรณกรรมไทย ที่มีการใช้ไฟเพื่อสื่อความหมายต่าง ๆ โดยผู้วิจัยคัดเลือกวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักของสาธารณชน โดยจัดเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ ไฟแห่งการพิสูจน์ ความบริสุทธิ์ ไฟแห่งความจงรักภักดี ไฟแห่งการเสียสละ ไฟแห่งกลอุบาย และไฟแห่งการชุบชีวิต อธิบายข้อมูลได้ดังต่อไปนี้

ไฟแห่งการพิสูจน์ กล่าวถึงการใช้ไฟเพื่อประกอบการพิสูจน์ความจริง หรือเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตัวละคร ดังตัวอย่างวรรณกรรมต่อไปนี้

1) วรรณกรรมเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนพระรามเชิญนางสีดากลับโยธยาด้วยกัน เป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อหาบางช่วงบางตอนกล่าวถึงไฟที่ใช้เพื่อการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

เมื่อนั้น

นางสีดาเยวดยอดเสน่หา

เห็นเพลิงเรืองโรจน์โชติพัฒนา

แสงกล้ำดังหนึ่งไฟกาล

น้อมเศียรอภิวาทสामी

เทวีตั้งจิตพิชฐาน

กล่าวคำสัตยาสาบาน

ต่อเทวามัฆวานพร้อมพักตร์

ขอเทพท้าวทุกองค์

เป็นทิพย์พยานให้ประจักษ์

แม่นข้าระคนรสรัก

ด้วยทศพัศตร์แลชายใด

นอกออกไปจากพระจักรกฤษณ์

มาตรแม่นจิตพิสมัย

ไม่เชื่อต่อเบื้องบาทภูวนัย

ประกอบการณ์ใดที่ไม่ดี

ของพระเจ้าสวามิภักดิ์

ชนมารข้าม้วยอยู่ที่นี่

ให้ตนรอกเวจี

แสนกลบัพันปือยาพันทุกข

แม่นข้าคงครองสัจธรรม

เทวีจงช่วยให้เป็นสุข

จะเหยียบย่างเข้าไปในเพลิงลูก

ทุกก้าวอย่าร้อนบาป

แล้วเคารพจบกองอัคนี

ทั้งพระธรรมใส่เกศา

ครั้นเสร็จซึ่งตั้งสัตยา

ก็เสด็จลีลาลุไฟ ฯ

(ศุภกิจ นิมมานนรเทพ และจงจิต นิมมานนรเทพ, 2552: 453)

ภาพที่ 1 นางสีดาลุยไฟถวายสัตย์
ที่มา : นิดดา หงษ์วิวัฒน์, 2545: 85

เนื่องจากหลังเสร็จสิ้นสงครามที่ยืดเยื้อ เป็นเวลานาน พระรามเชิญนางสีดากลับโยธยาด้วยกัน แต่พระองค์ไม่อยากให้ผู้ใดมานินทาว่าร้ายนางสีดาที่ไปอยู่แดนศัตรูถึง 14 ปี นางสีดาจึงขอลุยไฟต่อหน้าพระรามและเหล่าเทวดา เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ พระรามจึงให้สุครีพนำเชื้อไฟมา กองไว้หน้าพลับพลาต่อหน้าเหล่าเทวดา แล้วทรงแผลงศรเป็นไฟลุกขึ้น ก่อนลุยไฟนั้นนางสีดาตั้งสัตย์อธิษฐานว่าหากนางซื่อสัตย์ต่อสามีขอย่าให้มีความร้อน เมื่อสิ้นคำอธิษฐานแล้วนางสีดาจึงทำการลุยไฟ โดยมีดอกบัวบานผุดขึ้นรองรับทุกก้าว ไฟภาพเหล่านั้นก็พ่ายแพ้ต่อแรงอธิษฐานของนางสีดา

ผู้วิจัยพบความสำคัญของไฟในวรรณกรรมช่วงตอนนี้คือ ไฟมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อการพิสูจน์ อาจด้วยความร้อน ของไฟตามหลักการวิทยาศาสตร์ หรือด้วยความเชื่อที่ว่าไฟเป็นสื่อถึงเทพเจ้า ทั้งนี้ทั้งนั้นล้วนเป็นหน้าที่สำคัญของไฟที่มีต่อวรรณกรรมตอนดังกล่าวทั้งสิ้น

2) วรรณกรรมเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน พระพรต พระสัตรุดจะเดินเข้ากองไฟ ปรากฏช่วงตอนที่กล่าวถึงการพิสูจน์ซึ่งความซื่อสัตย์ของนาง ที่มีต่อพี่ตบประพันธ์ที่ว่า

มาจะกล่าวบทไป

ถึงพระพรตพระสัตรุดเรื่องศรี

ครั้นครบกำหนดสิบสี่ปี

ไม่เห็นพระจักรีสีกร

เสด็จกลับคืนเข้ามา

ให้เราร้อนอร่ามดังต้องศร

ต่างแสนโศกอาวรณ์

ภูธรแต่ปรับทุกข์กัน

บัดนี้ก็ครบกำหนดแล้ว

องค์พระจักรแก้วรังสรรค์

กับพระลักษมณ์นางสีดาลาวัญ

ไม่คืนเขตขณัตถ์ตั้งสัญญา

ตัวเราจะเข้ากองไฟ

สิ้นชีवाल้วยเสียดีกว่า

อย่าให้ใครโลกล่วงนินทา

ว่าเสียซึ่งสัจปณิธาน

คิดแล้วก็พากันยุรยาตร

ลงจากปราสาทผายฉาน

เสด็จด้วยสนมบริวาร

มาสถานนิเวศน์พระชนนี ฯ

(ศุภกิจ นิมมานนรเทพ และจงจิต นิมมานนรเทพ, 2552: 526)

พระพรต อนุชาของพระรามผู้ซึ่งเคยกล่าวคำสัตย์ไว้ว่า หากครบ 14 ปี พระรามยังไม่กลับ จากการออกเดินทาง พระพรตจะขอกระโดดเข้า กองไฟเพื่อเผาตนเอง ครั้นครบตามกำหนด 14 ปีแล้ว พระรามยังไม่เสด็จกลับเมือง พระพรตจึงรื้อฟื้น คำสัตย์ พูลลาขอกระโดดเข้ากองไฟ เพื่อพิสูจน์ว่าตนเองนั้นเป็นเพียงผู้พิทักษ์ราชสมบัติ แต่ไม่ได้ยึดติดกับการครอบครองราชบัลลังก์แห่งโยธยา ซึ่งเมื่อพระสัตรุดได้ฟังเช่นนั้นก็เสนอตนจะกระโดดเข้ากองไฟตามพระพรตไปด้วย

จากวรรณกรรมช่วงตอนข้างต้น ปรากฏความสำคัญของบทบาทของไฟที่พบคือการพิสูจน์คำสัตย์เช่นเดียวกัน ในบริบทดังกล่าว ไฟคือ ความร้อน และคือสื่อกลางที่ถูกใช้เพื่อให้เห็นถึงความจริงจัง มุ่งมั่นตั้งใจของตัวละคร ซึ่งนับเป็นวิธีหนึ่งในการพิสูจน์คำพูดเช่นกัน

3) วรรณกรรมเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน นางลอย ปรากฏการใช้ไฟเพื่อการพิสูจน์ความจริงในตอนเผาศพนางสีดาที่ลอยน้ำมา ดังคำประพันธ์ว่า

บัดนั้น

วายุบุตรวุฒิไกรใจกล้า

ก้มเกล้าสนองพระบัญชา

ผ่านฟ้าจึงได้ปราณี

สำคัญมีมาก็จริงอยู่

พิเคราะห์ดูเป็นกลยักษิ

ธรรมดาสัตว์สิ้นชีวี

มิได้เนาพองอย่าพึงคิด

อันศพนี้สดไม่มีกลิ่น

จะลอยวารินนั้นเห็นผิด

ทั้งพลับพลาพระองค์ทรงฤทธิ์

สถิตเหนือลงกากรุงไกร

เหตุไฉนจึงรูปศพนี้

จะลอยทวนวาริขึ้นมาได้

ข้าขอเอาขึ้นบนกองไฟ

ชั้นสุตรดูให้ประจักษ์ตา

แม้ว่าเป็นรูปกลอุบาย

จะไม่ทนเพลิงแสงกล้า

ถ้าองค์อัครราชชายา

เห็นว่าจะสิ้นกับอัคคี

พระองค์จงลงโทษกรรม

พันพอนตัดเกล้าเกศ

ข้าผู้ล่องราชาวาทิ

ให้ม้วยชีวีไปตามกัน ฯ

(ศุภกิจ นิมมานนรเทพ และจจิต นิมมานนรเทพ, 2552: 224-225)

ผู้วิจัยพบความสำคัญในการใช้ไฟเพื่อการพิสูจน์ในบทประพันธ์นี้ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ตาม บทกลอนแล้ว ในบทนี้ หนุมานต้องการขอให้ใช้ ความร้อนของไฟเผาร่างศพของนางสีดา เพื่อพิสูจน์ให้ทราบว่าร่างที่ลอยน้ำมานี้ เป็นเพียงกลอุบาย ของทศกัณฐ์เท่านั้น ด้วยการเติมพจน์ที่ว่าถ้าเป็นเพียงแผนหลอกลวง ร่างนางตรงหน้านี้จะไม่สามารถทนเพลิงไหม้ได้ แต่หากเมื่อเผาแล้วเป็นร่างของ นางสีดาอย่างแท้จริง ศพนางจะติดไฟลุกและมอดไหม้ไปกับกองเพลิง เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วหนุมานจะยอมให้พระรามตัดศีรษะของตนเพื่อเป็นการลงโทษที่ล่วงเกินต่อพระชายาของพระราม ให้ตนตายตามไปก็ยินยอม กล่าวว่าการนำไฟมาเป็นรูปธรรมได้แก่การเผาไหม้เพื่อการพิสูจน์

ในช่วงตอนนี้นำความสำคัญของไฟ ที่ใช้เพื่อการพิสูจน์เผาไหม้ ใช้ไฟในการทำลายร่างเพื่อให้เห็นซึ่งความจริง ผู้วิจัยจึงจัดให้ไฟในช่วงตอนของวรรณกรรมดังกล่าวอยู่ในลักษณะของการใช้ไฟเพื่อการพิสูจน์เช่นกัน

4) วรรณกรรมเรื่อง ขุนช้าง-ขุนแผน ตอน นางสร้อยฟ้าศรีมัลลายุไฟ ปรากฏพิธีลุยไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์เช่นกัน โดยนางสร้อยฟ้าและนางศรีมัลลายุ ที่ต้องเข้าพิธีเพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ของตน ในคำประพันธ์ดังนี้

ครานั้นสร้อยฟ้าศรีมัลลายุ

ได้ยืนตรัสสั่งไม่ช้าได้

เข้าคนละข้างหัวรางไฟ

ถวายบังคมไปมิได้ช้า

เขาโบกพัดพัดไฟให้ถ่านแดง

นางสร้อยฟ้าแสงเป็นหนักหนา

ศรีมัลลายุพรหมยิ้มแย้มมา

บังคมแล้วโคลคลาเข้ารางไฟ

ลีลาสดดั่งราชเหมหงส์

เยื้องย่างเหยียบลงหาร้อนไม่

นางมิได้หวาดหวั่นพรั่นฤทัย

ลุยมาลุยไปได้สามที

เทวดารักษาด้วยความสัตย์

พระพายชายพัดอยู่อยู่เรื่อยรี่

ต้องนางอย่างทิพวาริ

เสียงคนชมมีไปทั้งกอง ฯ

ในบทแรกนั้นได้กล่าวถึงนางศรีมัลลายุ ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ เดินเข้ากองไฟโดยไม่กังวล ต่างจาก นางสร้อยฟ้า ดังคำกลอนที่ว่า

สร้อยฟ้ากระดากอยู่ปากกราง

เปลวไฟร้อนนางยืนจ้องจ้อง

ให้ครันคร้ามกลัวไฟจะไหม้พอง

แข็งใจเยื้องย่างชมขานมา

เหยียบไฟลงได้สองสามก้าว

ตัวสั่นตัวว้าวไหวไหม้ดินฉ่ำ

โจนจากรางไฟไม่ได้ช้า

อัสสัณห์ร้อนหาวจะขาดใจ

อโห่เข้าคร่ำพาลากถู

ดินแดงเป็นลูกหนูเจียวเข้าไว้

ผู้คนฉวฉวฮาาก้องไป

พระหมื่นไวยขบฟันตัวสั่นมา

เอาเท้าปายสีข้างเข้าดังผลุง

ขุนนางห้ามยุงว่าอย่าอย่า

พระไวยว่าไว้ทำไมนา

เอาไปฆ่าเสียหัวตะแลงแกง ฯ

(ขุนช้างขุนแผนฉบับชำระใหม่, 2559: 1017)

ภาพที่ 2 นางสร้อยฟ้าและนางศรีมัลลายุไฟพิสูจน์ความบริสุทธิ์
ที่มา : รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2544: 179

เมื่อสมเด็จพระพันวษาต้องการชำระความนางสร้อยฟ้านางศรีมาลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องเป็นชู้กับพลายชุมพล นางศรีมาลากราบทูลว่า เมื่อตอนที่พลายชุมพลออกตามหาบิดานั้นอายุเพียงเจ็ดขวบ จึงเป็นการใส่ร้ายที่น่าอับอายมาก สมเด็จพระพันวษาได้ฟังแล้วจึงทรงปรึกษากับเจ้าพระยา เสนาบดี ตกลงว่าจะให้พิสูจน์กันด้วยการลุยไฟตามข้อเสนอของนางศรีมาลา เมื่อถึงวันพิธีทุกอย่างพร้อมแล้วนางสร้อยฟ้าและนางศรีมาลาจึงเริ่มลุยไฟ

ความสำคัญของไฟในวรรณกรรมตอนนี้มีลักษณะคล้ายไฟในวรรณกรรมเรื่อง รามเกียรติ์ ตอนพระรามพานางสีดาลกลับโยธยาด้วยกัน กล่าวถึงนางสีดาทำพิธีเดินลุยไฟพิสูจน์คำสัตย์ ซึ่งในบริบทของไฟในช่วงตอนนี้นั้น นับเป็นอีกหนึ่งวรรณกรรมที่มีการใช้ไฟเพื่อการแสดงออกซึ่ง ความบริสุทธิ์

ไฟแห่งความจงรักภักดี นอกจากนี้ยังพบอีกนัยหนึ่งที่เกี่ยวกับไฟซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณกรรมไทย คือการใช้ไฟเป็นสื่อกลางของความจงรักภักดี โดยวิธีการต่าง ๆ ดังตัวอย่างวรรณกรรมไทยต่อไปนี้

1) วรรณกรรมเรื่อง อิเหนา ตอน ดรสาแบหลา
ปรากฏคำประพันธ์ที่กล่าวถึงนางดรสา ที่ต้องแสดงความจงรักภักดีต่อระตูปุศลินาผู้เป็นสามีผู้ลวงลับด้วยการเข้าพิธีแบหลา ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เมื่อนั้น

นวลนางดรสาสามารถ
กำสรดโคกคัลย์พันทวี
อัญชลีทั้งสองกษัตรา
แล้วทูลว่าพระองค์ผู้ทรงเดช
จงได้โปรดเกศเกล้า
ข้า่น้อยขอถวายบังคมลา
ตายตามภักดาด้วยภักดี
ขอฝากบิดราขมาตรงค์
ทั้งประยูรญาติวงศ์ในกรุงศรี
อันศฤงคารของข้าบรรดามี
ถวายไว้ได้รู้ลืบาพา
ทูลพลางประณตบทเรศ
สองกษัตริย์ทรงเดชเชษฐา
บังคมบรมศพภักดา
แล้วกลยาทักขนิณเวียนไป
ครั้นครบคารบสามารถ

นบนอบน้อมมองคลั่งกราบไหว้
จึงชักเอากริชภูวนาย
มาทูลไว้เหนือเกล้ามาเฝ้า
กันแสงพลางทางสมาลงอิกรณ
ภูธรได้เคื่องบพิศ
ด้วยกายกรรมแลวจี
ขออย่ามีเวราผูกพัน
ประการหนึ่งซึ่งข้าสุจริต
สู่ตายมิได้คิดบิดผัน
เดชความสัตย์ของข้านั้น
แม้ทรงธรรมจะตกไปแห่งใด
ขอให้ได้พบสบประสงค์
บำเรอบาทบงสงส์ได้
ให้ร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมฤทัย

อย่าให้รู้ในราศคลาดคลา

ครั้นเสร็จตั้งจิตอธิษฐาน

เยวมาลย์กราบงามสามท่า

เห็นเพลิงพลุ่งรุ่งโรจน์โชติณา

ก็แบหลาโจนเข้าในอัคคี

(เพชรกรัต, 2554: 127-128)

จากบทดังกล่าวจะเห็นได้ว่านางดรสา กระทำพิธีแบหลา ด้วยความจงรักภักดีต่อสามี โดยมีอาจขัดขึ้นได้ การเข้าพิธีแบหลาของนางดรสาตามคำประพันธ์ข้างต้น กล่าวถึงความสัตย์ซื่อสุจริตของนางที่ยอมเข้ากองเพลิงให้ตายเพื่อขอติดตามไปปรนนิบัติรับใช้ เป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับสามี ไม่ว่าจะเป็นที่ใดก็ตาม

ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญในการใช้ไฟในวรรณกรรมช่วงตอนดังกล่าวว่า ไฟถูกใช้ เพื่อเป็นสื่อกลางของการนำสิ่งหนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง ซึ่งในบริบทของวรรณกรรมอาจกล่าวถึงอีกภพภูมิหนึ่ง จึงนับเป็นความสำคัญของไฟในช่วงตอนนี้ที่มีบทบาทสำคัญต่อเนื้อหาสาระของวรรณกรรม

ไฟแห่งการเสี่ยงทาย บทบาทของไฟในอีกด้านหนึ่ง คือการถูกใช้เป็นเครื่องมือใน การเสี่ยงทาย ซึ่งเป็นอิทธิพลของความเชื่อส่วนหนึ่ง ดังตัวอย่างวรรณกรรมดังนี้

วรรณกรรมเรื่อง อิเหนา ตอนนางบุษบาไหว้พระปฏิมา ในตอนนี้ปรากฏบทประพันธ์ที่กล่าวถึงมะเดหวีพานางบุษบาไปไหว้พระในวิหารบนเขา แล้วทำพิธีเสี่ยงทาย

ทำนายว่าดวงชะตาของนางจะคู่กับอิเหนาหรือจระก่า โดยวิธี
เสี่ยงทายนั้นใช้เทียนสามเล่ม เล่มหนึ่งเป็นบุษบา ปักตรง
หน้าของนาง อีกเล่มเป็นอิเหนา ปักทางขวา และข้างซ้าย
เป็นจระก่า

ครั้นถึงจึงถวายนมัสการ
อธิษฐานตามความปรารถนา
แล้วจึงจุดเทียนมิทันช้า
ก็ลอยออกตามลำน้ำ
เล่มหนึ่งเทียนระเด่นบุษบา
ปักลงตรงหน้านางพลาง
เล่มหนึ่งเทียนอิเหนาสุริยวงศ์
ปักลงเบื้องขวาเทวี
เล่มหนึ่งเทียนท้าวจระก่า
อยู่เบื้องซ้ายบุษบา มารศรี
**เทียนทองทั้งสามเล่มนี้
ของจงเป็นที่เสี่ยงทาย**

(ศุภกิจ นิมมานนรเทพ และจงจิต นิมมานนรเทพ,
2554: 150)

จากนั้นมะเดหวีสอนให้บุษบากล่าวอธิษฐานว่า
แม่นจะได้ข้างไหนแน่
ให้ประจักษ์แจ้งทั้งนักหนา
แม่นจะได้ข้างระเด่นจระก่า
ให้เทียนฟ้ายันดับไป
บุษบาแม้จะละอายใจเต็มทีแต่ก็จำต้องทำตาม
มะเดหวี แล้วก็มีเสียงจากพระปณิฆาว่า

อันนางบุษบานงเยาว์
จะได้แก่อิเหนาเป็นแม่นมั่น
จระก่าในช่วงศ์เทวัญ
แม่นได้ครองกันจักอันตราย

บุษบาแปลกใจที่พระพุทธรูปพูดได้ อิเหนาเห็นเป็น
โอกาสจึงให้น้องไปเป่าเทียนของจระก่า จนดับไป
ผู้วิจัยพบว่า การทำนายดวงชะตามีมาตั้งแต่สมัย
โบราณ ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด ๆ ก็ตาม แต่หากวิเคราะห์ตามบท
ประพันธ์วรรณกรรมเรื่อง อิเหนา ตอน บุษบาไหว้พระปณิฆา
นี้ ผู้วิจัยพบว่าบทบาทของไฟในวรรณกรรมข้างต้นนั้น คือ
การเป็นตัวแทนแห่งการเสี่ยงทาย ดังคำกล่าวที่นางบุษบาได้
อธิษฐานไว้ ว่าหากจระก่าเป็นคู่ครองของตนก็ขอให้เทียนเล่ม

ที่เป็นตัวแทนของอิเหนานั้นดับลงไป นับได้ว่าไฟใน
วรรณกรรมตอนนี้เป็นอีกหน้าที่หนึ่งของไฟ ที่น่าสนใจที่
ปรากฏการใช้ในวรรณกรรม

ไฟแห่งกลอุบาย วรรณกรรมบางเรื่องยังมีการนำ
เอาไฟมาใช้เพื่อเป็นกลอุบายหลอกล่อในรูปแบบต่าง ๆ
ทั้งในการหลอกเพื่อทำลาย และหลอกเพื่อการเอาตัวรอด
ดังตัวอย่างวรรณกรรมดังนี้

1) วรรณกรรมเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน หนุมาน

เผากรุงลงกา ในตอนนี้ปรากฏการใช้ไฟเพื่อเป็นกลอุบาย
หลอกล่อ เมื่อหนุมานล่านางสีดา ณ กรุงลงกาแล้ว ก็คิดจะ
ลองฤทธิ์กับเหล่ายักษ์ หนุมานแกล้งทำเป็นเปลี่ยงพล้ำยอมให้
อินทรชิตเอาโซ่เหล็กมัดไปพบทศกัณฐ์ ทำออกอุบายว่าตน
แสนทรमानขอให้ทศกัณฐ์ฆ่าตนเสีย ทศกัณฐ์ไม่รู้วิธีฆ่า
จึงถามจากหนุมาน ได้ความว่าให้ใช้ไฟเผา ทศกัณฐ์จึงสั่งให้
นำเชื้อเพลิงมาพันรอบตัวหนุมาน แล้วจุดไฟด้วยหอกแก้ว
สุรกายนต์ หนุมานได้ทีจึงกระโจนไปตามปราสาทให้ไฟติด
ไปทั่วทุกบริเวณ

เมื่อนั้น

ท้าวทศกัณฐ์ใจหาญ
จึงทรงหอกแก้วสุรกายนต์
ชักวาลตั้งดวงมณี
กลอกกลับกระหับกวัดแกว่ง
เป็นประกายพรายแสงรัศมี
ก็เสด็จย่างเยื้องจรัล
จุดเข้าที่กายาวานร
เกิดเป็นเปลวเพลิงเริงโรจน์
ช่วงโชติจรัสประภัสสร
ร้อนแรงยิ่งแสงทิงกร
ด้วยฤทธิ์ร้อนหอกชัย
บัดนั้น

**คำแหงหนุมานทหารใหญ่
ครั้นเพลิงติดขึ้นก็ตีใจ
วิ่งโผนเข้าในไพชยนต์
เทียวจุดปราสาทราชฐาน
เพลิงกาลรุ่งโรจน์โพยมทน
โรงช้างโรงม้าเรือนพล
อลวนไปทั้งธานี**

(ศุภกิจ นิมมานนรเทพ และจงจิต นิมมานนรเทพ,
2553: 163)

ภาพที่ 4 หนุมานกระโจนไปทั่วปราสาท เพื่อให้ติดไฟ
ที่มา : นิตดา หงษ์วิวัฒน์, 2545: 35

จากคำประพันธ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า นอกเหนือไปจากการเผาไหม้แล้ว ไฟมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งในการหลอกล่อ ด้วยกลอุบาย ดังที่หนุมานได้ใช้ไปเป็นตัวทำลาย กรุงลงกา โดยไฟในช่วงตอนนี้ถูกกำหนดให้อยู่ในแผนแห่งกลอุบายของหนุมาน นับว่าเป็นอีกบทบาทหน้าที่ของไฟที่พบไม่บ่อยนัก เป็นข้อมูลใหม่ที่ได้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่น่าสนใจ

2) วรรณกรรมเรื่อง พระสุธน - มโนราห์ ตอน มโนราห์บูชาญ ปรากฏการใช้ไฟ ในการประกอบพิธีเช่นกัน กล่าวคือพิธีบูชาญ ซึ่งในวรรณกรรมตอนนี้กล่าวถึงท้าวอาทิตย์วงศ์ ทรงพระสุบินว่าพระองค์ถูกสาวไส้ออกมาโอบจักรวาลไว้ บุโรหิตมีจิตคิดอิจฉาริษยาพระสุธน จึงทำนายว่าจะเกิดภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวง ต้องทำพิธีแก้อัปมงคลด้วยการทำพิธีบูชาญสิ่งต่าง ๆ 4 อย่าง คือ สัตว์สองเท้า สัตว์สี่เท้า คน และคนธรรพ์ สิ่งที่ยากที่สุดคือคนธรรพ์ บุโรหิตจึงออกอุบายให้นางมโนราห์มาบูชาญแทนคนธรรพ์ เนื่องจากเป็นอวมุขย์มาจากหิมพานต์เช่นเดียวกัน

นางมโนราห์เสียใจเป็นอย่างมาก แต่ก็คิดอุบายในการเอาตัวรอดจากการเข้าพิธีบูชาญ ในครั้งนี้ โดยนางได้ขอปีกและหางคืบ เพื่อประดับให้เต็มยศของนาง เมื่อกองไฟในพิธีรุ่งโรจน์โชติช่วงขึ้น นางทำการร้ายรำถวายพระอัคคีเมื่อได้โอกาสเหมาะก็บินขึ้นฟ้าหนีไป

(กินรี: สุนทรีภาพในงานศิลปะและวรรณกรรม, 2549: 173-174)

ในวรรณกรรมนี้ ไฟมีความสำคัญในขั้นแรก คือ เป็นสื่อกลางในการเผาส่งสิ่งหนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง กล่าวคือการนำนางมโนราห์มาเข้าพิธีบูชาญเพื่อเช่นสรวงต่อ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หากแต่ในขั้นต่อไปบริบทของไฟได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นส่วนหนึ่งใน กลอุบายที่นางมโนราห์ได้วางแผนไว้ จึงนับว่าไฟ ที่ปรากฏในวรรณกรรมตอนนี้เป็นหนึ่งในไฟที่ใช้เพื่อเป็นกลอุบาย

ไฟแห่งการชุบชีวิต

1) วรรณกรรมเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน มณโฑหุงน้ำทิพย์สำเร็จ ในตอนนี้ปรากฏการใช้ไฟเพื่อประกอบพิธีปรุงน้ำทิพย์ของนางมณโฑ เมื่อทศกัณฐ์รู้ว่าทัพของนาสุรตายจึงปรึกษา นางมณโฑ ทำให้นางนึกถึงพิธีหุงน้ำทิพย์เมื่อครั้งที่พระอูมาเคยสอนไว้ว่า หากใครได้กินน้ำนี้จะไม่ตาย โดยใช้เวลาในการหุงน้ำทิพย์ 7 วันจึงสำเร็จ

เมื่อนั้น

ฝ่ายนางมณโฑมเหสี

สำรวมใจทำกิจพิธี

ถึงที่กำหนดเจ็ดวัน

เดชะพระเวทชัยชาญ

บันดาลปถพีเลื่อนลั่น

น้ำทิพย์ก็เกิดขึ้นพร้อมกัน

ในหม้อแก้วสุวรรณอำไพ

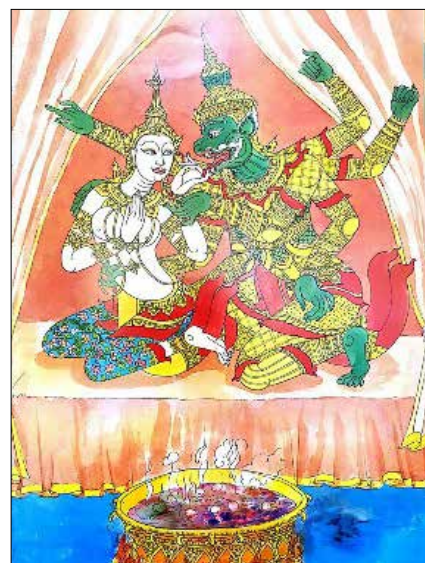
กลยาขึ้นชมโฉมนิส

พูนสวัสดิ์ไม่มีที่เปรียบได้

ก็ให้มโหทรปรีชาไว

เอาไปถวายพระสามเ

(ศุภกิจ นิมมานนรเทพ และจจจิต นิมมานนรเทพ, 2553: 328)

ภาพที่ 5 ภาพหนุมานแปลงเป็นทศกัณฐ์เข้าทำลายพิธีหุงน้ำทิพย์
ที่มา : สุมาลี วีระวงศ์, 2549: 104

ในตอนนี้อยู่วิจัยพบว่า ไฟถูกใช้ในบทบาทหน้าที่ของการเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยให้ฟื้นคืนชีวิตได้ ซึ่งหากกล่าวในเบื้องต้นอาจนึกถึงเป็นการใช้ไฟเพื่อหุงหาอาหาร หากแต่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เหตุ และผลของคำประพันธ์จากวรรณกรรมแล้ว จึงสามารถเข้าใจได้ว่าไฟในขั้นตอนนี้ดังกล่าวมีบทบาทสำคัญคือการเป็นไฟที่ถูกใช้เพื่อการคืนชีวิต

จากตัวอย่างวรรณกรรมและบทละครดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ได้แก่ ไฟแห่งการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ ไฟแห่งความจงรักภักดี ไฟแห่งการเสียสละ ไฟแห่งกลอุบาย และไฟแห่งการชุบชีวิต ผู้วิจัยได้พบความสำคัญของการใช้ไฟในแต่ละรูปแบบแตกต่างกันออกไปตามบริบทต่าง ๆ ซึ่งจากข้อมูลทั้งหมดที่กล่าวมานั้น ในองค์การแสดงส่วนที่ 3 ผู้วิจัยจึงเลือกบทบาทหน้าที่ของไฟที่ใช้ในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์มาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ เนื่องจากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ผ่านความร้อนและเปลวไฟเป็นการนำเอาความเชื่อในเรื่องที่ว่าไฟคือสื่อกลางถึงเทพเจ้า “เนื่องจากในความเชื่อของศาสนาฮินดูมักจุดไฟก่อนทำพิธีต่าง ๆ เพื่อสื่อสารถึงเทพเจ้าก่อน” (อภิโชติ เกตุแก้ว, สัมภาษณ์: 12 กันยายน 2561) มาเชื่อมโยงกับพลังความร้อน ที่มีในตัวของไฟ ซึ่งเป็นข้อมูลที่น่าสนใจ จึงเป็นที่มาของการนำวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ไฟในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์มาเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ โดยอธิบาย พอสังเขปได้ดังนี้

นาฏศิลป์สร้างสรรค์ในองค์การแสดงที่ 1 ไฟแห่งการพิสูจน์ ผู้วิจัยนำเอาวรรณกรรมเป็นต้นแบบ จุดร่วมของวรรณกรรมที่ศึกษาและงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ในองค์นี้คือ การนำเอารูปแบบของพิธีลุยไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์มาใช้ในการสร้างสรรค์และการแสดงโดยเพิ่มความน่าสนใจในกระบวนการต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น เริ่มต้นด้วย การคัดเลือกนักแสดงที่มีความสามารถทั้งทางด้านนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์ตะวันตก ใช้รูปแบบการเคลื่อนไหวที่ชัดเจน เรียบง่าย และไม่ซับซ้อน เพื่อผลักดันให้ท่าที่มีความหมาย และท่าที่เป็นสัญลักษณ์ที่นักแสดงต้องการแสดงออกโดดเด่นออกมา (วรรณวิภา มัชฌมนันท์, 2561: 86.) โดยผู้วิจัยกำหนดเรื่องราวคือ สตรีผู้ที่ต้องเข้าพิธีลุยไฟเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของตนแสดงท่าที่มั่นใจแม้ว่าจะมีความวิตกกังวลน้อย ในขณะที่บุคคลอื่น ๆ กำลังนำเชื้อเพลิงต่าง ๆ มา

ปูทางเพื่อจุดไฟ ด้วยพลังแห่งความบริสุทธิ์ผู้พิสูจน์เดินผ่านกองไฟไปอย่างง่ายดายราวกับไม่มีความร้อนใด ๆ เกิดขึ้น เหล่าคนที่ใส่ร้ายจึงถูกเถาเถนของกองไฟนั้นเผาทำลายตนเอง เฉกเช่นเป็นผู้แพ้ยตนเองนั่นเอง

จากการศึกษาการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอน สีดาลุยไฟ ผู้วิจัยได้เห็นถึงกระบวนการทั้งดงามเป็นแบบแผนในด้านลีลาท่ารำ ฉาก และอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่งดงาม นำมาสู่การสร้างรูปแบบการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ในองค์ที่ 1 ไฟบริสุทธิ์ โดยผู้วิจัยทำการออกแบบในด้านลีลา ให้มีความชัดเจนในการสื่อความหมายมากยิ่งขึ้น กล่าวคือการใช้ท่าทางที่ไม่ซับซ้อน แสดงออกทางอารมณ์ให้ผู้ชมเข้าใจง่าย ทั้งทางสีหน้าและท่าทาง สร้างความแปลกใหม่เพิ่มเติมจากการแสดงแบบดั้งเดิมด้วยการใช้เทคนิคของนาฏศิลป์สกุลอื่น ๆ รวมถึงการใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดงเพื่อเพิ่มสัญลักษณ์สื่อความหมายในการแสดง ผสมผสานเพื่อให้เกิดความตื่นตาตื่นใจ และมีความร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 6 ภาพนางสีดาลุยไฟ ส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากความสัมพันธ์ระหว่างไฟกับมนุษย์
ที่มา: ผู้วิจัย 13 กุมภาพันธ์ 2562

จากภาพเป็นผลงานการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์จากความสัมพันธ์ระหว่างไฟกับมนุษย์ ในองค์การแสดงที่ 1 ไฟแห่งการพิสูจน์ ซึ่งผู้วิจัยได้รับแรงบันดาลใจจากวรรณกรรมไทย เรื่องรามเกียรติ์ ตอน สีดาลุยไฟ นำมาสร้างสรรค์ให้มีองค์ประกอบที่แปลกใหม่ โดยเนื้อหาการแสดงเป็นการกล่าวถึงความครุ่นคิดต้องการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของนางสีดา ลีลาที่ใช้เป็นรูปแบบนาฏศิลป์ร่วมสมัย โดยลักษณะเด่นของตอนดังกล่าวที่ผู้วิจัยนำมาสร้างสรรค์คือ การใช้อุปกรณ์ผ้าแดงปูเป็นทางยาวให้นางสีดาเดิน สื่อถึงความทรนทานจากความร้อนของไฟที่แม้มากเพียงใดนางสีดาผู้บริสุทธิ์ก็สามารถผ่านพ้นไปได้

สรุป

ในการดำเนินงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเรื่องบทบาทของไฟที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยในบริบทต่าง ๆ แล้วจึงคัดเลือกประเด็นไฟในสัญลักษณ์ของการพิสูจน์ความบริสุทธิ์มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน เนื่องจากเมื่อศึกษาข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยมีความสนใจในพิธีกรรมที่เป็นการพิสูจน์ความจริง พิธีกรรมนี้ปรากฏหลักฐานทางวรรณกรรม หากแต่ในปัจจุบันก็มีการเดินลุยไฟในเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งสาระสำคัญของการประกอบพิธีนี้อาจได้มีการเปลี่ยนแปลงไป ผู้วิจัยจึงนำประเด็นการใช้ไฟเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์มาใช้เป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ที่น่าสนใจตามกระบวนการในการสร้างสรรค์ที่เหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในครั้งนี้คือ บทบาทหน้าที่ของไฟ ยังคงมีอีกมากมายหลายประเด็น ซึ่งหากผู้สนใจได้ทำการศึกษา

เพิ่มเติมประกอบกับการวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนแล้ว จะได้ข้อมูลที่ที่น่าสนใจในบริบทของไฟในรูปแบบต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น วิวัฒนาการและการให้ความหมายของการใช้ไฟในแต่ละยุคสมัย การใช้ไฟในการสื่อสารในบริบทต่าง ๆ ไฟที่ใช้ในประเพณีไฟที่ใช้ประกอบในงานนาฏศิลป์ ไฟในการดำรงชีวิต ของมนุษย์ และไฟในมุมมองของแต่ละศาสนา เป็นต้น

ข้อควรคำนึงในการทำแสดง คือ ควรระมัดระวังการใช้วรรณกรรมในการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยไม่ควรบิดเบือนประเด็นหลักของวรรณกรรมให้ผิดเพี้ยนไป เนื่องจากวรรณกรรมเป็นศิลปะที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ การเลือกใช้เป็นกรณีศึกษาผู้วิจัยจึงควรสร้างสรรค์ผลงานอย่างรอบคอบ เพื่อคงไว้ซึ่งหัวใจสำคัญของวรรณกรรม การเพิ่มเติมหรือลดทอนใจความต่าง ๆ ต้องระมัดระวังในเรื่องสาระสำคัญของวรรณกรรมนั้น ๆ รวมทั้งสอบถามกับผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้ดำรงอยู่ และทำให้ผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์มีคุณค่าทั้งในด้านของศิลปะการแสดง และในด้านของวรรณศิลป์สืบไป

เอกสารอ้างอิง

- นิดดา หงษ์วิวัฒน์. (2545). **เล่าเรื่องรามเกียรติ์จากจิตรกรรมฝาผนังรอบพระระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงแดดเพื่อเด็ก.
- บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. (2554). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เพชรกระรัต.
- พรชีวิน มลิพันธุ์. (2549). **กนิรี:สุนทรียภาพในงานศิลปะและวรรณกรรม**. พระนคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- รีณฤทัย สัจจพันธุ์. (2549). **เล่าเรื่องขุนช้าง ขุนแผน จากเสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธารปัญญา.
- วรรณวิภา มัธยมนันท์. (2561, มกราคม-มิถุนายน 2561). การสร้างสรรค์นาฏศิลป์จากแนวคิดการแบ่งภาคของพระนารายณ์. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ**. 19(2): 83-93.
- ศุภกิจ นิมมานนรเทพ และ จงจิต นิมมานนรเทพ. (2553). **บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่มที่ 2**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- _____. (2553). **บทละครเรื่อง รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่มที่ 3**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- สำนักหอสมุดแห่งชาติ. (2559). **ขุนช้างขุนแผนฉบับชำระใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ แสงดาว.
- อภิชาติ เกตุแก้ว. **ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์อินเดียและนาฏศิลป์ร่วมสมัย**. สัมภาษณ์วันที่ 12 กันยายน 2561.